כהן משוח מלחמה

א.

בתיאור ההכנה למלחמה נאמר[1]:

> והיה כקרובכם אל המלחמה וניגש הכהן ודיבר אל העם. ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם אל ירך לבבכם.

אם נתבונן בפסוק נראה שלא מופיעה פה כל הכנה מיוחדת אצל הכהן לקראת הקראת דברי העידוד והציווי לעם. מפשטי המקראות לכאורה משמע שלאחר גמר דיבורו חוזר הוא למעמדו הקודם ככהן הדיוט לכל דבר.

אמנם התורה קראה לכהן זה "הַכהן" ומשמע שזהו כהן ידוע וניתן היה לומר שזהו הכהן הגדול המבצע גם תפקיד זה. את זאת היה אולי ניתן להבין מפשטי המקראות אך באופן שונה מוכח בגמרא במסכת סוטה[2]:

> תנו רבנן 'וניגש הכהן ודיבר אל העם' יכול כל כהן שירצה? תלמוד לומר 'ודברו השוטרים' מה שוטרים בממונה אף כהן בממונה. ואימא כהן גדול דומיא דשוטר מה שוטר שיש ממונה על גביו אף כהן שיש ממונה על גביו. כהן גדול נמי איכא מלך על גביו בעבודתו קאמר.

הרי לנו שהכהן הגדול אינו הכהן הקורא את הפסוקים במלחמה, אלא שהציווי של "הכהן" משמעותו - כהן שמונה לכך קודם המלחמה.

והנה לכאורה מספיק היה למנות כהן קודם המלחמה לקרות את הפסוקים לעם. כן ניתן היה להבין מלשון הרמב"ם בספר המצוות במניין הארוך שכתב[3]:

> הציווי שציוונו שנמנה כהן שיוכיח לעם תוכחת המלחמה ויחזיר מי שאינו ראוי להילחם אם מחמת חולשתו ואם מפני שמחשבותיו תלויות בדבר הגורם לו חוסר גישה למלחמה והם שלשה דברים שבאר הכתוב ואחר כך מתחילים במלחמה וכהן זה נקרא משוח מלחמה.

---

[1] דברים כ', ב'.

[2] מב ע"א.

[3] מ"ע קצ"א.

בהגדרת המצווה איננו מוצאים דבר מעבר למינוי הכהן על מנת שיקרא את הפסוקים. אף על פי כן הכינוי שכינו רבותינו[4] לכהן זה "**משוח** מלחמה" (שבו גם כן השתמש הרמב"ם שהבאנו) מראה שיש למשוח את הכהן בשמן המשחה וכך אכן מגדיר הרמב"ם את המצווה במנין הקצר:

> **למשוח** כהן למלחמה שנאמר וניגש הכהן ודבר אל העם.

כן עשה הרמב"ם גם במנין שעל סדר ההלכות וכתב[5]:

> **למשוח** כהן לדבר באזני אנשי הצבא בשעת המלחמה.

הרי שחלק מהמינוי הרי הוא במשיחה בשמן המשחה, ויש לשאול מדוע לא ציינה זאת התורה ומדוע התעלם מכן הרמב"ם בספר המצוות (וכמשנה תוקף לשאלה יש לציין דעת המנחת חינוך[6] שהמשיחה היא לעיכובא ובעז"ה נתייחס לדבריו בהמשך דברינו)?

ב.

בפשטות נראה שהמקור לחיוב משיחת הכהן שמונה להכין את העם למלחמה, מצוי בגמרא במסכת הוריות המשווה בין דיני כהן גדול המשוח בשמן המשחה לבין כהן גדול מרובה בגדים וזו לשונה[7]:

> תנו רבנן 'והכהן הגדול מאחיו' זה כהן גדול, 'אשר יוצק על ראשו שמן המשחה' זהו משוח מלחמה, 'ומלא את ידו ללבוש את הבגדים', זהו מרובה בגדים. על כולן הוא אומר 'ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבוא'.

הרי לנו שכהן שנתמנה להכנה למלחמה נמשח בשמן המשחה ומקבל עליו חומרת כהן גדול וכן פסק הרמב"ם[8]:

> אחד כהן גדול משוח בשמן המשחה או מרובה בגדים ואחד כהן העובד ואחד כהן גדול שמינוהו ועבר וכן כהן משוח מלחמה כולן מצווין על הבתולה ואסורין באלמנה.

---

[4] סוטה מב ע"א.

[5] ראש הל' מלכים ומלחמותיהם מצווה י"ז.

[6] מצווה ק"ג.

[7] יב ע"ב.

[8] הל' איסורי ביאה פ"ז ה"א.

מהגמרא בהוריות משמע שכהן משוח המלחמה מצוי הוא בדרגתו של הכהן הגדול בדינים מסוימים. אמנם בדינים מסוימים אין דיניו כדיני הכהן הגדול כפי שהובא שם שאין הוא מביא פר הבא על כל המצוות ואינו מביא פר יום הכיפורים ושאר כל עבודות יום הכיפורים ועשירית האיפה ואינו מקריב אונן ואינו נוטל וחולק בראש ככהן גדול ואין הוא משמש בבגדי כהן גדול.

אם כן יש לברר מהו היחס שבין דיני הכהן גדול לבין דיני משוח המלחמה.

מחלוקת בדבר מצויה במסכת מכות[9]:

> אחד המשוח בשמן המשחה ואחד המרובה בגדים ואחד שעבר ממשיחותו מחזירין את הרוצח, רבי יהודה אומר אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח.

הרמב"ם שפסק כתנא קמא כתב[10]:

> אבל משוח מלחמה אינו מחזיר מפני שהוא ככהן הדיוט.

מצאנו שלעניין דין החזרת רוצח בשגגה נחלקו בכך תנא קמא ורבי יהודה האם משוח המלחמה הינו ככהן גדול או ככהן הדיוט, אף על פי שלעניין איסורי נישואין הודו חכמים לרבי יהודה שמשוח המלחמה ככהן גדול ויש לברר את שיטת חכמים.

כמו כן יש לברר מדוע הודה רבי יהודה שלעניין הקרבת הקרבנות שונה משוח המלחמה מהכהן גדול כדעת חכמים.

מהו אם כן יסוד ההבדל שבין הדינים הללו?

ג.

אף עצם המינוי שהגמרא הדגישה שיש צורך בו תמוה:

לשם מה למנות כהן לאמירת הפסוקים הללו הרי כל כהן יכול לומר את דברי העידוד ולשם מה צריך מינוי והקדשה של כהן מסוים?

אף עצם החיוב דווקא בכהן דורש הסבר:

מדוע שמצווה זו המתקיימת מחוץ למקדש תהיה תלויה דווקא בכהן?

---

[9] יא ע" א.

[10] הל' רוצח פ"ז ה"ט.

נראה בעניות דעתי פשוט לומר כי הדינים השונים שבין הכהן הגדול ובין הכהן ההדיוט, נובעים הם מתפקידו השונה של הכהן גדול אשר הינו חלק מבית המקדש כפי שנאמר עליו[11] "ומן המקדש לא יצא" דבר שלא קיים בכהן הדיוט.

יסוד זה יבוא בהדגשה לידי ביטוי ביום הכיפורים שבו יינתן לכהן הגדול להיכנס לקודש הקודשים ויראה כי אין מקום במקדש שאליו אין היה יכול להיכנס.

ארון הברית המונח בקודש הקודשים נצפה הוא רק לעיני הכהן הגדול ביום הכיפורים אמנם בעתות המלחמה יוצא הוא לעבר שדה הקרב[12].

קדושת המקדש, מחד מצויה היא במקומה ומאידך יוצאת היא גם כן לעבר שדה הקרב.

בשלב זה, הכהן הגדול המצוי תמיד במקדש אמור להימצא גם במקדש וגם ביחד עם הלוחמים בשדה הקרב דבר שאיננו ניתן ליישום.

כיצד אם כן יש לפתור את הקושי?

נראה בעניות דעתי שלשם כך יצרה התורה את פרשת כהן משוח המלחמה. כהן משוח המלחמה נתמנה להיות בא כוחו של הכהן הגדול בשדה הקרב!

לאור כך מובן שאין רק צורך טכני לאדם שיקרא את הפסוקים שבפרשת שופטים ללוחמים. התורה ציוותה למנות מחליף לכהן הגדול שאינו רשאי לצאת מהמקדש, ולשם

---

[11] ויקרא כ"א, י"ב.

[12] בעניין יציאת הארון לשדה הקרב נחלקו בירושלמי (שקלים פ"ו ה"א) רבי יהודה בן לקיש וחכמים. לשיטת רבי יהודה בן לקיש היו שני ארונות, אחד נשאר בקודש הקודשים (הארון בעל הכרובים) וארון אחד שבו היו מונחים הלוחות השבורים היה יוצא לקרב. לעומת שיטה זו לשיטת חכמים ארון אחד היה ואמור היה תמיד להישאר בקודש הקודשים ולא לצאת לקרבות, ופעם אחת שהוציאוהו בימי עלי נשבה הוא בתור עונש על הוצאתו. אם כן לכאורה דברינו מתאימים הם רק לשיטת רבי יהודה בן לקיש.

אמנם בירושלמי שם מובא שאף לשיטת רבנן הייתה יציאה של כלי קודש (כמו הציץ ואורים ותומים) שהונחו בתוך ארון המלחמה ואם כן אף לשיטת רבנן הייתה יציאה של כלי המקדש המצויים בדרך כלל בסביבת הכהן הגדול. בבבלי (סוטה מג ע"א) נראה גם כן שקישרו בין יציאת הארון למלחמה במלחמת מדין לבין כהן משוח מלחמה וזו לשון הגמרא: "וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פנחס. אותם אלו סנהדרין, פנחס זה משוח מלחמה וכלי הקודש זה ארון ולוחות שבו". אף הספרי (מטות קנ"ז) נראה שמדבר הוא בשיטת ריב"ל וזו לשון הספרי: "וכלי הקודש זה ארון" ,אמנם במדרש תנחומא (מטות י"ג) מובא הדבר במחלוקת ולשיטת רבי יוחנן מדובר על בגדי כהונה עם האורים והתומים. מהרמב"ם בכל אופן (הל' מלכים פ"ו הט"ו) משמע שפסק כרבי יהודה בן לקיש שהארון יוצא למלחמה ולכך התייחסנו בפשטות ליציאה של הארון למלחמה.

כך ברור שיש צורך בכהן ולא בזר וכן ישנו צורך במינוי על מנת להגדירו כשליחו וכידו הארוכה של הכהן הגדול.

ד.

את מצוות משוח המלחמה הביא הרמב"ם ביחד עם עוד מצוות הקשורות במלחמה בספר המצוות (בין מצוות מלחמת רשות[13] לבין הכנת מקום להתפנות במחנה הצבא[14]) וכן במשנה תורה הביא הרמב"ם דין זה בהלכות מלכים ומלחמותיהם.

בפשטות הכהן המשוח הינו חלק מהצבא הנתון למרות המלך. אף על פי כן הגמרא בסוטה בארה שהמשוח הינו כפוף לכהן הגדול ולא למלך, ולפי דברינו מובן הדבר, שכן כהן משוח המלחמה הינו שלוחו של הכהן הגדול בקרב.

כך מובן מדוע דרשה הגמרא שמשוח המלחמה לא יהיה הכהן הגדול עצמו אלא אדם שכפוף לו, שכן הכהן הגדול צריך לא לצאת מהמקדש ובא כוחו הכפוף לו ייצג אותו בשדה הקרב.

הכהן המשוח בצד המעשי הינו חלק ממערך המלחמה, והדבר מוצא את ביטויו בהבאת דיניו בין דיני המלחמה ברמב"ם. אמנם בצד העקרוני, הרי הוא בשליחות הכהן הגדול ומקודש בקדושת כהן גדול היוצאת לגבולין.

לאור הבנה זאת מובן גם כן כי משיחת הכהן המשוח איננה חלק מהגדרת המצווה למנות משוח מלחמה, אלא פרט בהפיכת הכהן המשוח להיות קדוש בקדושת הכהן הגדול.

על כן, התורה לא הביאה את משיחתו של הכהן המשוח בפרשת עורכי המלחמה. לא בכדי רבותינו דרשו את דין המשיחה מפרשת קדושת הכהן הגדול שבפרשת אמור, ומשם למדו את ההתפשטות וההתפרטות של קדושת הכהן הגדול למחליפו ולמשוח המלחמה.

כך מובן גם כן מדוע הרמב"ם השמיט בהגדרת המצווה במניין הארוך את עניין המשיחה של משוח המלחמה.

שונה הדבר במניין הקצר שבמשנה תורה ובמניין שעל סדר ההלכות, ששם ישנו דגש לפן המעשי של ההלכות.

---

[13] מ"ע ק"צ.

[14] מ"ע קצ"ב.

בפן המעשי אכן ישנה משיחה, ועל כן במניינים אלו הביא הרמב"ם את המצווה למשוח משוח מלחמה כפי שפתח את בעניין במשנה תורה ואלו דבריו[15]:

> אחד מלחמת מצווה ואחד מלחמת הרשות ממניין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה וזהו הנקרא משוח מלחמה.

לאור דברינו ניתן בעניות דעתי לעמוד על עומק דברי המנחת חינוך.

כתב המנחת חינוך[16]:

> ונראה פשוט דמשוח מלחמה אינו מתקדש רק במשיחה, דלא שייך ריבוי בגדים אצלו, כי הוא אינו משמש בשמונה בגדים, אם כן אינו מתקדש רק במשיחה דווקא. וגם לפי מה שכתבנו למעלה דגבי כהן גדול אפילו לא נמשח ולא נתרבה כלל עבודתו מחנכתו, גם כן לא שייך כאן, דעובד ככהן הדיוט. ולומר דבעבודה שעושה מלחמה מתחנך כמו שכתוב 'ונגש הכהן ודיבר אל העם' זה אין סברא כלל. על כן ודאי לא נתקדש לענין החמשה דברים רק במשיחה.

לכאורה על דבריו יש לשאול מדוע באמת "אין סברא כלל" לומר שהקראת הפסוקים לעם היא זו שתקדשהו שכן זו היא עבודתו, ויתקיים בכך דין[17] "עבודתו מחנכתו"?

אמנם לדברינו מובן הדבר:

הכהן בא כהמשך לכהן גדול, ורק מתוך כך יכול הוא לומר את הפסוקים.

אם כן יש לקדשו בקדושת כהן גדול קודם ההקראה, וכיון שאין פה את האפיק של ריבוי בגדים הממשיכים את קדושת הכהן הגדול נצרכים אנו שקדושת הכהן הגדול תתפשט לעבר משוח המלחמה דווקא דרך המשיחה בשמן המשחה.

ה.

נמצאו למדים שהכהן שנמשח למלחמה מחליף הוא את הכהן גדול מחוץ למקדש, בעוד שבמקדש ממשיך לתפקד הכהן הגדול.

לאור זאת מובן מדוע ברור היה לגמרא בהוריות (והודה לכך שם בגמרא רבי יהודה) כי בעניין עבודה במקדש אין למשוח מלחמה דין של כהן גדול.

---

[15] הל' מלכים ומלחמותיהם פ"ז ה"א.

[16] מצווה ק"ז.

[17] יומא יב ע"ב.

אמנם מצד קדושת הכהן הרי שנקדש משוח המלחמה בקדושת כהן גדול, ועל כן מצד קדושתו מחויב הוא בכל קידושי הכהן הגדול. על כן אסור הוא באלמנה ובפריעה ככהן גדול[18] אף לשיטת חכמים[19].

ביחס להחזרת הגולה במות הכהן הגדול כתבה המשנה[20]:

> לפיכך אימותיהן של כהנים מספקות להם מחייה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו.

לאור דברי המשנה משמע שתפילה שכזו מצד הגולים הייתה מתקבלת, ושאלה על כך שם הגמרא:

> טעמא דלא מצלי, הא מצלי מייתי, והכתיב 'כציפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חינם לא תבוא'? אמר ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו.

מטעם מה אמור היה דווקא הכהן הגדול להתפלל על בני דורו מכל האומה?

נראה כי שתי אפשרויות ישנן להבנה:

א. אפשרות אחת היא מצד שתפילה היא חלק מעבודת הקרבנות וכראש מערכת הקרבת הקרבנות בישראל הרי שהוא האחראי להתפלל על בני דורו.

ב. אפשרות שנייה היא שמצד דרגתו הרוחנית הגבוהה אחראי הוא על קישור ישראל לאביהם שבשמים ומצד כך אחראי הוא להתפלל על בני דורו.

ניתן לומר שבהבנות אלו נחלקו תנא קמא ורבי יהודה:

לתנא קמא הפן המרכזי הוא הפן של תפילה כחלק מעבודת הקרבנות ובכך אין משוח המלחמה נדמה לכהן גדול, ועל כן אין הוא מחזיר את הרוצחים.

---

[18] החלפת הכהן הגדול באה היא מחוץ למקדש, ועל כן אינה החלפה בעבודות המקדש אלא בהשפעה הרוחנית. על כן בוודאי שבמלחמה שיש בה טמאי מתים ומתים עצמם אין כל הפרעה בכך למשוח המלחמה וא"כ אין החלפתו את הכהן הגדול באה ביחס להרחקה מטומאת המתים הקיימת אצלו מעבר לשאר הכהנים, כך אולי ניתן ליישב את קושיית המשנה למלך (הל' כלי המקדש פ"ה הל' ו') מדוע אין הרמב"ם מציין שאף בטומאת הקרובים מוזהר משוח המלחמה וצ"ע.

[19] בהבנה שעל אף שנתקדש משוח המלחמה בקדושת הכהן הגדול אין לו את שייכותו למקדש כמו לכהן הגדול, ברור מדוע אם ממנים את משוח המלחמה להיות כהן גדול זקוק הוא למשיחה נוספת בשמן המשחה על מנת שיוכשר לעבודות המקדש שתלויות דווקא בכהן גדול כפי שהוכיח החקרי לב (או"ח סי' קי"ח).

[20] מכות יא ע"א.

לעומת זאת לשיטת רבי יהודה התפילה שלא ימות נדרשה מצד הפן של דרגתו הרוחנית. בפן זה הכהן המשוח כן נדמה לכהן גדול, ועל כן לשיטתו כהן משוח המלחמה במיתתו כן מחזיר את הרוצחים בשגגה מעיר מקלטם.

ו.

לאור ביאורנו בהבנת משוח המלחמה, נמצאנו למדים שלא רק כרוז יצרה פה התורה אלא שישנו עניין עצמי במינוי משוח מלחמה אף מעבר להכרזה ולדבריו של משוח המלחמה.

בעקבות כך ייושב קושי בדברי הרמב"ם:

כתב הרמב"ם במשנה תורה[21]:

> אחד מלחמת מצווה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה.

מאידך כתב הוא בספר המצוות[22]:

> וזה כולו כלומר תוכחת משוח מלחמה וההכרזה בעורכי המלחמה היא חובה במלחמת הרשות ובה הוא דין זה. ואמנם מלחמת המצווה אין בה שום דבר מזה לא תוכחת ולא הכרזה.

והנה התקשו נושאי הכלים מה תפקיד משוח מלחמה בעת מלחמת מצווה?

כתב הראב"ד[23]:

> אפשר להיות זה (שממנים כהן משוח אף במלחמת מצווה) לעניין 'אל ירך לבבכם' אבל לעניין שאר החוזרים מעורכי המלחמה לא נאמר אלא במלחמת הרשות אבל לא למלחמת מצווה והכי איתא בגמרא.

על השגה זו הקשו נושאי הכלים שלא מובן במה חלק הראב"ד על הרמב"ם והלא במפורש כתב כך גם הרמב"ם[24]:

> במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות אבל במלחמת המצווה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

---

[21] הל' מלכים ומלחמותיהם פ"ז ה"א.

[22] מ"ע קצ"א.

[23] בהשגתו להל' מלכים ומלחמותיהם פ"ז ה"א.

[24] שם הל' ד'.

נראה בענ"ד לבאר שלראב"ד אין רק את האמירה "אל ירך לבבכם" אלא שכחלק מהרחקת הפחד ישנו גם שחרור למי שלא מתגבר על פחדיו. נראה שהדבר מדוייק מדבריו "אבל לעניין שאר החוזרים מעורכי המלחמה לא נאמר אלא במלחמת הרשות", שמשמע מהם שלגבי רכי הלבב כן ישנה החזרה אף במלחמת המצווה[25]. אמנם הדבר לכאורה קשה מכך שאת החזרת רכי הלבב לא היה מבצע הכהן אלא השוטר כפי שפסק שם הרמב"ם[26].

הרב משה ליב שחור זצ"ל בספר "בגדי כהונה"[27] ביאר בדעת הראב"ד שכהן משוח המלחמה הוא המעודד "אל ירך לבבכם" אף על פי שבמלחמת המצווה אין כלל החזרה מעורכי המלחמה. כל זאת כיון שללא מטלה זאת לא יישאר שום תפקיד למשוח מלחמה לומר במלחמת המצווה, והרי הוא נתמנה "לדבר אל העם" כלשון הרמב"ם. כך דייק הוא מספר המצוות שכתב הרמב"ם "ואמנם מלחמת מצווה אין בה שום דבר מזה לא תוכחת ולא הכרזה" ומשמע שעצם המינוי כן קיים אף במלחמת מצווה כפי שפסק בהלכות מלכים ומלחמותיהם.

אכן החזרת רכי הלבב שבדרך כלל לא נעשית על ידי הכהן, איננה בגדר תוכחת הכהן וממילא אין היא מוצאת ממלחמת המצווה. אף הכרזה והחזרת לוחמים נראה שאין פה, שכן בעוד ששלושת הפטורים (נוטע כרם, בונה בית ומארס אישה) הרי הם ראויים להילחם אך התורה פטרה אותם, הרי שרך הלבב איננו מסוגל להילחם ועל כן אין הוא מכלל המוחזרים אלא שהוא מחזיר את עצמו[28].

כך מובן גם כן מדוע אף במלחמת מצווה יחזור רך הלבב - שכן אין הוא מסוגל להילחם, וא"כ אין בו כל תועלת בשדה הקרב וכך אכן הסבירה התורה את סיבת חזרתו משדה הקרב באומרה[29]:

ולא ימס את לבב אחיו כלבבו.

---

[25] זאת בניגוד לדעת הרב יחיאל מיכל עפשטיין זצ"ל (ערוך השלחן העתיד הל' מלכים סי' ע"ו, ב' – ג') שביאר שהירא יוצא לקרב במלחמת מצווה בוודאי לשיטת הראב"ד והשחרור הוא רק לשיטת הרמב"ם על פי הבנת הראב"ד. בענ"ד הדברים מפורשים דווקא בראב"ד ומסופקים יותר ברמב"ם.

[26] בהלכה ג'.

[27] בקונטרס משוח מלחמה פיסקה י"ג.

[28] את החילוק בסברא בין שלושת הפטורים לבין הירא שמעתי מאחי משה וינר.

[29] דברים כ', ח'.

לאור זאת מובן מדוע שלושת הראשונים חוזרים בדרך כלל על ידי הכהן שכן ישנה פה גזירת הכתוב לפטור אותם, אמנם הירא הרי הוא איננו בכוח הצבא ועל כן האחראים על הצבא שהם השוטרים הם אלו שמשחררים אותו.

החלוקה שבין שלושת הפטורים הראשונים לבין הירא ורך הלבב נראית בעליל מהזמן בו נפטרים שלושת הראשונים ומהזמן שבו נפטר הירא.

כתב הרמב"ם[30]:

> שתי פעמים מדבר משוח מלחמה אל העם אחת בספר בעת שיוצאין קודם שיערכו המלחמה אומר להם 'מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו וגומר' כשישמע דבריו יחזור מעורכי המלחמה.

אמנם פטור הירא מגיע רק בעת היציאה לקרב כדברי הרמב"ם[31]:

> עת שעורכין המערכות והם קרבים להילחם משוח המלחמה עומד במקום גבוה וכל המערכות לפניו... ואחר כך מדבר השוטר מעצמו 'מי האיש הירא ורך הלבב'.

הרי לנו שבעת הראשונה ישנו פטור רק לשלושת הראשונים ובעת המלחמה ישנו פטור לשלושת הראשונים יחד עם הירא ורך הלבב.

לדברינו מובן הדבר:

שלושת הראשונים נפטרים קודם המלחמה שכן התורה פטרה אותם כלל מהמלחמה. אמנם הירא איננו פטור אלא מהצד שאינו מסוגל להילחם[32], וזאת ייודע רק בראותו חרב שלופה. על כן רק בעת זו שוחרר הירא ורך הלבב לביתו.

---

[30] הל' מלכים ומלחמותיהם פ"ז ה"ב.

[31] שם בהלכה ג'.

[32] ניתן לומר שחלוקה זו שבין שלושת החוזרים לבין רך הלבב מצויה בדברי הרס"ג. באזהרות שעל סדר עשרת הדברות בדיבור השלישי כתב הרס"ג "צבא כקרבו אלי מלחמת יאמץ לב מהסדק ישוב בונה ונוטע ומארש, ורך הלבב במערכת לא יבדק". מאידך בפרשיות המסורות לציבור (פרשה ה') כתב הרס"ג "עורכי מלחמתי מה יפו בהשיבם המחנכים מן צבאם". הרב ירוחם פישל פערלא זצ"ל בפירושו שם תמה מדוע הושמט רך הלבב מדברי הרס"ג במנותו את המצווה המסורה לציבור.

נראה שלאור דברינו מובנים דברי הגאון. כפרטים אף רך הלבב אינו יוצא לקרב ועל כן הביאו הרס"ג ברשימת החוזרים. אמנם בשחרור על ידי עורכי המלחמה (ואין פה הדגשה דווקא על הכהן המשוח אלא על עורכי המלחמה שבפשטות כולל הדבר אף את השוטר המכריז "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו") אין הוא מצוי שכן

שמא ניתן לומר שהדברים נכונים אף בדעת הרמב"ם. במלחמת מצווה אין החזרה של הפטורים, שהרי אף חתן מחדרו איננו מוחזר מהמלחמה. אמנם הירא, שאיננו מוחזר בגדר פטור אלא חוזר בעצמו שכן אין הוא מסייע למלחמה, כן קיים דינו אף במלחמת מצווה. הבנה שכזו ברמב"ם נצרכת,שכן לשיטתו בניגוד לראב"ד אין את תוכחת הכהן במלחמת מצווה, ואם לא כדברינו לא נשאר שום תפקיד מעשי לכהן, וכיצד יתקיים המינוי לדבר אל העם אם אין הוא משחרר את היראים וצ"ע.

הראב"ד הבין בכל אופן שלרמב"ם אין שוני בין מלחמת רשות למצווה לגבי רכי הלבב, ועל כן הבין שקיים דין משוח מלחמה אף במלחמת מצווה לרמב"ם על אף שאין החזרה, ועל כך השיג את השגתו.

את ההבנה שיש עניין במינוי מעבר לדבריו אל העם דייק הרב שחור גם מלשון שכתב בעל ספר החינוך[33]:

> שניצטוונו למשוח כהן אחד בשמן המשחה ולמנותו להיות מדבר עם העם בשעת המלחמה וזה הכהן נקרא משוח מלחמה ומן המצווה הזו שיאמר הכהן המשוח אל העם בשעת המלחמה ג' כתובים הנזכרים בתורה מי האיש אשר נטע וגו' ומי האיש אשר בנה בית וגו' ומי האיש אשר ארש אישה וגו'.

הרי לנו שישנה מצוות מינוי וישנה <u>תוספת</u> למצווה "ומן המצווה הזו" של דיבורי הכהן המשוח לעם.

נמצאנו למדים שמצד ההכרזה בלבד לא היינו זקוקים לכהן משוח המלחמה במלחמת מצווה, אך הטילו עליו את הקראת דברי השוטרים על מנת שיתקיים דין משוח מלחמה במלחמת המצווה.

לדברינו הדברים ברורים:

הצורך למנות מחליף לכהן הגדול במלחמה קיים אף במלחמת מצווה, ועל כן הוטלה עליו המשימה של השוטרים ובלבד שלא יתבטל דין משוח המלחמה. זאת בגלל שללא כל תפקיד מעשי אין משמעות למינוי.

הוא איננו משוחרר אלא שכלל אינו מצוי בכוח הלוחם. נראה שעל כן אף באזהרות חילק הרס"ג את השבים מן הקרב לשתי קבוצות דהיינו שלושת הפטורים בקבוצה אחת והירא בנפרד כפי שמתגלה מהחריזה.

[33] מצווה תקכ"ו.

רק על תפקיד שיוטל על משוח המלחמה תחול חלות קדושת משוח המלחמה, שכן ללא זאת המינוי הינו ללא כל אחיזה במציאות וממילא הרי הוא חסר משמעות ולצורך כך יצרה התורה תפקיד למשוח המלחמה אף במלחמת המצווה[34].

---

[34] בהבנת הראב"ד שאף במלחמת המצווה חוזרים רכי הלבב לביתם לכאורה נוצר קושי מסוים. הנה המשנה (סוטה מד ע"א) ביארה שכיון שלרבי יוסי "הירא ורך הלבב" היינו שיירא הוא מעבירות שבידו וישנה בושה בדבר. על כן התורה הסמיכה פטור זה לפטורים אחרים על מנת שלא לבייש את החוזרים מטעם זה. אמנם במלחמת המצווה שאין החזרה של הנוטע כרם וכו' הרי שברור שכל החוזרים חוזרים מטעם עבירות שיש בידם ולא מוצאים אנו פה כיסוי לקלונם (וזו היא אחת מהוכחותיו של ערוך השלחן העתיד הל' מלכים סי' ע"ו, ג' שהירא ורך הלבב כן יוצא לקרב במלחמת מצווה).

אמנם ניתן לומר שכאשר ישנם פטורים אחרים הצמידה אותם התורה לירא ורך הלבב, ואכן כאשר פטורים אלו לא קיימים אין ברירה ואכן אין פה כיסוי לקלונם. כן ניתן לומר שבעוד שבמלחמת רשות ניתן לפטור מי שחושש שאינו ראוי רוחנית לכך, אך אין סברא לפטור ממצווה מי שמרגיש שאיננו ברמה רוחנית- אדרבא! יקיים עוד מצווה ובכך יתקדם בעבודת ה'. על כן ניתן לומר שבמלחמת מצווה יודה רבי יוסי לרבי עקיבא שרק הירא מקשרי מלחמה חוזר (שכן אף בירא זה מחזיר רבי יוסי מעורכי המלחמה ראה סוטה מד ע"ב), ובירא זה אין צורך לכסות על קלונו שכן חששו בין כה וכה נראה לאחרים בסממנים גופנים בניגוד לירא מעברות שבידו ששם אין איש מכיר את מצפוני ליבו.

כל זאת כלשון הירושלמי (סוטה פ"ח ה"ט) "תני כולהו צריכים להביא ראיה לדבריהן (=שאכן הם נטעו כרם וכו') חוץ מזה (=הירא) שעדיו עמו ואתייא כמאן דאמר שאינו יכול לעמוד בקשרי מלחמה וחרב שלופה. ברם כמאן דאמר שהוא מתיירא מעברות שבידו עוד הוא צריך להביא ראיה לפיכך תלת לו התורה אלו שיחזור בגללן שלא לפרסם החוטאים". אמנם הרמב"ם שכפל את חזרת ג' הפטורים והצמיד החזרה שכזו לפטור היראים נראה שניסה ג"כ לכסות בצורה כל שהיא על היראים מקשרי המלחמה במקום שניתן לעשות זאת כפי שביארנו בביאורנו הראשון.

הוכחה נוספת שהביא ערוך השלחן היא שאת הסיוג לגבי מלחמת מצווה הביאה המשנה (סוטה מד ע"ב) לאחר הירא ואם כן משמע שאף הוא כלול בסיוג שאין החזרה אלא במלחמת רשות. בענ"ד אין קושי בדבר שהרי המשניות בפרק זה בסוטה (מב ע"א, מג ע"א, מד ע"א) כתובות על סדר הפסוקים בתורה ועל כן לאחר הבאת שלושת הפטורים ממשיכה המשנה ודורשת את הפסוק "ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב". רק לאחר סיום ההתייחסות לנושא הפחד הוסיפה המשנה דין שאינו בא מדרשת הפרשה וזהו הסיוג לגבי מלחמת מצווה. על כן אין הוכחה למה מתייחס הסיוג על פי מיקומו במשנה אלא לפי דיוק המילים שבסיוג כפי שנסחוהו הראשונים. אמנם כפי שהערתי מסופק אני בדעת הרמב"ם שלא בירר את דעתו כראב"ד וכתב בספרו כסדר המשנה למרות שלא הביא את דרשות הפסוקים. האם ניתן לדייק שלשיטתו הירא גם יוצא לקרב במלחמת

ז.

ביארנו עד כה את החילוק שבין מלחמת מצווה למלחמת רשות בפטור של הירא ושל החוזרים מעורכי המלחמה. אמנם יש להבין מדוע לשיטת הרמב"ם כל דברי העידוד והחיזוק של הכהן משוח המלחמה לא נאמרים במלחמת מצווה אלא רק במלחמת רשות. שאלה זו יש לשאול הן בסברא שלכאורה צריך עידוד וחיזוק אף במלחמת מצווה, והן מכך שיכולנו ליצור משמעות למינוי כהן משוח מלחמה במלחמת המצווה אף ללא העתקת תפקיד השוטרים בשחרור היראים מהקרב לעבר הכהן.

בהגדרת "מלחמת מצווה" נחלקו רש"י והרמב"ם.

כתב רש"י[35]:

> כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהייתה לכבוש את ארץ ישראל.

לפי רש"י רק כיבוש ארץ ישראל זו היא ההגדרה של מלחמת מצווה (ואין הכוונה דווקא לזמן יהושע אלא בכל דור ודור שלחמו לכבוש את ארץ ישראל שכן כתב רש"י במקום אחר[36] "כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע").

אמנם לרמב"ם הגדרה שונה.

כתב הרמב"ם[37]:

> ואי זו היא מלחמת מצווה זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם.

נמצאנו למדים שמלחמה בחו"ל כדי להגן על כפר יהודי מפני פורעים לרש"י אין זו מלחמת מצווה, ולרמב"ם כן נכנסת מציאות שכזו לגדר מלחמת מצווה. מהו יסוד ההבדל בניהם?

לרש"י רק מלחמה לשם מצווה שתביא לידי תכלית נשגבה דהיינו כיבוש ארץ ישראל הרי זו מלחמת מצווה, מה שאין כן שאר המלחמות שטוב יותר אילו כלל לא היו פורצות ועל כן אינן בגדר "מלחמת מצווה".

אמנם לרמב"ם בכדי להגדיר "מלחמת מצווה" יש צורך שהלחימה תהיה מצווה. על כן, לא הדגיש הרמב"ם את כבישת ארץ ישראל שלרמב"ם אינה מצווה מדאורייתא בפני עצמה

מצווה או שמא סדר ההלכות ברמב"ם הוא כסדר ההלכות כפי שסודרו במשנה ועל כן אין לדייק אף בדבריו את דיוקו של ערוך השלחן.

[35] סנהדרין ב ע"א ד"ה במלחמת הרשות".

[36] סוטה מד ע"ב ד"ה "אבל במלחמת מצווה".

[37] הל' מלכים ומלחמותיהם פ"ה ה"א.

אלא רק הכשר מצווה למצוות התלויות בארץ[38]. שונה הדבר במלחמה כנגד שבעת העממים שבהם נצטווינו (באם לא ישנו את מעשיהם) לא להחיות כל נשמה ואם כן

[38] רבות נכתב בטעם השמטת הרמב"ם את מצוות יישוב ארץ ישראל מספר המצוות והבנתו כי רק הבטחה על היישוב מצויה בתורה ולא ציווי (ראה אור החיים במדבר ל"ג, נ"ג), וניסו ליישב את השגת הרמב"ן על השמטה זו (בסוף מצוות העשה השגה ד'). בעל המגילת אסתר ביאר כי עד הגאולה לא מתקיימת מצווה זו וזו הסיבה להשמטה. מעבר לקושי ליישוב דברים אלו על פי הנכתב בהלכות מלכים בזכות ובחובת הישיבה בארץ אין תירוצו מהווה הסבר להשמטה מספר המצוות. זאת כיון שאף אם ישנה מניעה זמנית אין הציווי נעדר מהתרי"ג כפי שאכן מנה הרמב"ם את מצוות בניין ביהמ"ק כמצוות עשה (מ"ע כ') אף על פי שפסק הרמב"ם כי יבנה הוא רק על ידי המשיח (הל' מלכים ומלחמותיהם פי"א ה"א).

אף ביאור האבני נזר (יו"ד סי תנ"ד) כי לרמב"ם יישוב ארץ ישאל הוא התכלית של המלחמה בשבעת העממים שכן נמנתה כמצווה (מ"ע קפ"ז) קשה, מכך שלפי הרמב"ם תכלית המלחמה בשבעת העממים היא ביעור ע"ז כפי שכתב בהגדרת המצווה "שציוונו להרוג שבעה עממין שישבו בארץ כנען ולאבדם שהם שורש עבודה זרה ויסודם הראשון" וכן דחה באופן זה את דבריו הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל (ארץ חמדה ח"א עמ' כ"ח). כמו כן הרמב"ם הגדיר בשורש העשירי שאין הוא מונה את האמצעי למצווה אלא את התכלית ועל כן קשה לומר שנמנתה מצוות השמדת שבעת עממים שבאה לדבריו לצורך היישוב (ועיין בדברי בנו השם משמואל בתשובה תנ"ז שהוסיף לתמוה על אביו בעניין תשובה זו).

תירוץ נוסף הביא הרב ישששכר טייכטל הי"ד (אם הבנים שמחה פרק ג' אות ח') וכן הביא הוא שם שכך גם הביא הרב יונה דב בלומברג זצ"ל (קונטרס "מצוות ישיבת ארץ ישראל") וכך גם הביא הרצי"ה קוק זצ"ל בשם אביו הראי"ה קוק זצ"ל (לנתיבות ישראל ח"א מאמר כ"ג) כי יישוב א"י כולל את כל המצוות. להבנה זו הגיעו הן מדברי הרמב"ם עצמו (ספר המצוות מ"ע קנ"ג) שיישוב של יהודים בא"י זהו אות מאותות האומה והן מדברי הספרי (עקב פיסקה מ"ג) המבאר כי כל המצוות עניינם רק בא"י ובחו"ל נעשות הן רק בגדר תזכורת על מנת שנדע לעשותם כשנחזור מהגלות. על כן אין ישיבתה נמנית בתור מצווה שהרי היא מצווה כללית, והרמב"ם הגדיר (בשורש הרביעי) כי אין הוא מונה מצווה כללית. מו"ר הרב יהושע ויצמן שליט"א הקשה על תירוץ זה שהרי המינוח מצווה כוללת ברמב"ם אין משמעותו מצווה עקרונית (ותוכיח מצוות האמונה שכן נמנתה), אלא הכוונה ללשון ציווי בפסוק שאין לו השלכה מעשית מעבר לשאר המצוות. הרמב"ם הביא כדוגמה את הציווי (ויקרא י"ח, ל') "ושמרתם את משמרתי" המחייב את שמירת התורה באופן כללי ועל כן לא ימנה כמצווה עצמאית, דבר שאיננו נכון ביישוב הארץ שיש לו השלכה ספציפית דהיינו לגור דווקא בא"י.

באופן דומה כתב הרב דב ליאור שליט"א (שם עולם עמ' 495) כי קיום הכלל תלוי בא"י (כפי שכתב הרמב"ם שישיבת יהודים בא"י הינה אות מ"אותות האומה"), ואין מצווה לציבור להתקיים אלא זו "מצווה כללית" דהיינו ללא הנחיה מעשית. בענ"ד אף ביאור זה קשה שכן אותות האומה מתקיימות לפי הרמב"ם שם אף ביהודי אחד

המלחמה עצמה מצווה היא. בוודאי מתיישבת הגדרה זו עם מלחמת עמלק שבה אין מטרה מעבר ללחימה עצמה בעמלק. אף בעזרת ישראל מיד צר הלחימה בצר ודחיית הסכנה מעם ישראל היא המצווה, ועל כן אף זו נכנסת בגדר "מלחמת מצווה".

בדברי כהן משוח מלחמה מפנים הם לעם כי מאחורי המלחמה ישנה גם כן משמעות רוחנית וזו היא לשון התורה[39]:

> והיה כקרבכם אל המלחמה וניגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלוהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויבכם להושיע אתכם.

החידוש לעם שה' מצוי איתם במלחמה קיים רק כשהמלחמה עצמה איננה מצווה, ולא במקום שהמלחמה עצמה מצווה שבוודאי שה' מצוי במלחמה שכזו ואין בכך כל חידוש. על

בלבד שגר בארץ ישראל ועליית כל השאר היא מעבר לעניין האותות ואם כן אין זו רק מציאות פסיבית כמו עצם ההתקיימות כאומה. אף המינוח ציווי כולל בענ"ד איננו מדויק בדרך זו שכן לדבריו אין פה כל ציווי.

הגר"ש ישראלי זצ"ל (ארץ חמדה ח"א עמ' ל"ד) ביאר שהישיבה מצויה בתוך מצוות ברכת המזון (שנמנתה כמצווה ברמב"ם בספר המצוות מ"ע י"ט) בה נאמר (דברים ח', י') "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". בענ"ד ביאור זה קשה שכן אף הדר בחו"ל מודה על הארץ למרות שאינו מיישבה וקשה לומר שמקיים הוא בכך את מצוות יישוב א"י או לחליפין שלא קיים במילוי את ברכת המזון דבר שלא מצאנו לו רמז ברמב"ם.

אמנם אי אפשר להתעלם מפסקי הרמב"ם הרבים ביחס ליישוב א"י (ואת חלקם הביא הרב יעקב פילבר שליט"א בספרו איילת השחר עמ' מ"ז – מ"ט). אף על פי שבספר ויואל משה (מאמר ישוב א"י, ז') טען שכל הפסקים הללו באו רק לצורך המצוות התלויות בארץ ולרמב"ם לשיטתו אין כל עניין בעצם היישוב בארץ, בענ"ד דברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה הי"א) "וכל הקבור בה נתכפר לו וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה שנאמר וכפר אדמתו עמו" לא מורים כדבריו שכן הנפטר לא מקיים את המצוות התלויות הארץ. על כן פסענו בדרך הרב ישראל משקלוב זצ"ל (פאת השולחן הל' ארץ ישראל פ"א ס"ק י"ד) שביאר שלרמב"ם חיוב יישוב א"י זהו דין מדרבנן. בעניות דעתי הבאת הרמב"ם את גבולות ארץ ישראל בהלכות תרומות (פ"א) מראה את ההבנה שיישוב הארץ מדאורייתא אינה אלא בגדר הכשר מצווה לקיום המצוות התלויות בארץ (ועיין בדברי מו"ר הרב יהושע ויצמן שליט"א בספרו משוש הארץ על המועדים עמ' קל"ט). מצד חביבות וקדושת הארץ בפני עצמה באו רבנן והגדירו את הישיבה כחובה ולאור כך פסקו הלכות לבסס את קיום החובה מדרבנן.

[39] דברים כ', ב' – ד'.

כן, אין צורך שהכהן ידגיש זאת במלחמת מצווה. כל זאת בהתאם לשיטת הרמב"ם שהדגיש שהלחימה עצמה מצווה.

אמנם לרש"י עדין יש לבאר הלא במלחמה שרק מובילה למצווה מנין לנו בפשטות שה' מצוי שמה ואין צורך בהדגשת הכהן זאת?

בפשטות יש לומר שרש"י דייק את דבריו ממילות הכתוב:

כי תצא למלחמה על אויבך ... אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם.

הכתוב דיבר על אויב שלנו כלומר שהמניע להילחם הוא של עם ישראל, ועל כך יש צורך בהדגשת הכהן שאף שזהו אויב שלנו הרי גם הקב"ה נלחם בו. אמנם במלחמת כיבוש ארץ ישראל המניע למלחמה הוא הציווי של הקב"ה, וממילא ברור שהקב"ה מצוי במלחמה זו. על כן, אין צורך במלחמות אלו בהדגשת כהן משוח המלחמה את העובדה שהקב"ה מצוי עמנו ונלחם עמנו אף במלחמה שכזו.